

ISSN 1857 - 923X

INTERNATIONAL JOURNAL

Institute of Knowledge Management

KNOWLEDGE



Scientific papers

Vol. 16.1

IJK, V.16.1, pp. 1-458, Skopje, 2017

Global Impact and Quality Factor 1.023
<http://globalimpactfactor.com/gnowledge-international-journal/>

KNOWLEDGE



***INTERNATIONAL JOURNAL
SCIENTIFIC PAPERS
VOL 16.1***

31.3 – 2.4.2017

Vrnjacka Banja, SERBIA



KNOWLEDGE

International Journal Scientific papers Vol. 16.1

EDITORIAL BOARD

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Siniša Zarić PhD, Maria Kavdanska PhD, Venelin Terziev PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Predrag Trajković PhD, Jove Kekenovski PhD, Svetlana Trajković PhD, Zivota Radosavljević PhD, Margarita Koleva PhD, Mile Matijević PhD, Nonka Mateva PhD, Rositsa Chobanova PhD, Aleksandar Nikolovski PhD, Marija Knezević PhD, Irina Singaveskaya PhD, Dzulijana Tomovska PhD, Oliver Dimitrijević PhD, Nedzat Koraljić PhD, Nebojsa Pavlović PhD, Nikolina Ognenska PhD, Lisen Bashkurti PhD, Tome Naumov PhD, Trajce Dojcinovski PhD, Jana Merdzanova PhD, Zoran Srzentić PhD, Nikolai Sashkov Cankov PhD, Marija Kostic PhD

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

For editor

Robert Dimitrovski, PhD

KNOWLEDGE

International Journal Scientific Papers Vol. 16.1

ISSN 1857-923X

SCIENTIFIC COMMITTEE

President: Academician Prof. Vlado Kambovski, PhD

- Prof. Robert Dimitrovski PhD, Vice – Rector, Dean, Faculty of Management, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Venelin Terziev PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)
- Prof. Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade, Belgrade (Serbia)
- Prof. Cezar Birzea, PhD, National School for Political and Administrative Studies, Bucharest (Romania)
- Prof. Paul Sergius Koku, PhD, Florida State University, Florida (USA)
- Prof. Aleksandar Nikolovski PhD, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Hristina Georgieva Yancheva, PhD, Rector, Agricultural University, Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Ivan Marchevski, PhD, Rector, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Dimitar Radev, PhD, Rector, University of Telecommunications and Post, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Dusan Ristic, PhD Emeritus, College of professional studies in Management and Business Communication, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Drago Cvijanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Zivota Radosavljevik PhD, Dean, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Sasho Korunoski, Rector, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, Rector of the University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Izet Zeqiri, PhD, Academic, SEEU, Tetovo (Macedonia)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marusya Lyubcheva PhD, University “Prof. Asen Zlatarov”, Member of the European Parliament, Burgas (Bulgaria)
- Prof. Dimitar Radev PhD, Rector of University of Telecommunications and Posts, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Daniela Todorova PhD, Rector of “Todor Kableshev” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University “Goce Delcev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Trayan Popkochev PhD, Dean, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

- Prof. Sofronije Miladinovski, PhD, University Hadzi Zeka, Peja (Kosovo)
- Prof. Mihail Garevski, PhD, Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology, Skopje (Macedonia)
- Prof. Cvetko Andreevski, Dean, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Milan Radosavljevic PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Marija Topuzovska-Latkovikj, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marija Knezevic PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Margarita Koleva, PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (Macedonia)
- Prof. Todor Krystevich, Vice Rector, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Predrag Trajkovic PhD, JMPNT, Vranje (Serbia)
- Prof. Oliver Iliev PhD, Faculty of Communication and IT, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Margarita Bogdanova, PhD, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Rositsa Chobanova PhD, University of Telecommunications and Posts, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Ilija Nasov PhD, Research and Development center PLASMA, Skopje (Macedonia)
- Prof. Sashko Plachkov PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Sreten Miladinovski, PhD, Dean, Faculty of Law, MIT University (Skopje)
- Prof. Ivan Petkov PhD, Rector, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Vladimir Lazarov PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Mitko Kotovchevski, PhD, Faculty of Philosophy, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Tosko Krstev PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Antoanela Hristova PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Nenad Taneski, PhD, Military Academy “Mihailo Apostolski”, Skopje (Macedonia)
- Prof. Aleksandar Korablev, PhD, Dean, Faculty for economy and management, Saint Petersburg State Forest Technical University, Saint Petersburg (Russian Federation)
- Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)
- Prof Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forchung und studium, Wien (Austria)
- Prof. Isa Spahiu PhD, AAB University, Prishtina (Kosovo)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technological Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of Law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Pere Tumbas PhD, Faculty of Economics, University of Novi Sad, Subotica (Serbia)
- Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

- Prof. Petar Kolev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nikolay Georgiev PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Valentina Staneva PhD, “Todor Kableshkov” University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Zoja Katru PhD, Prorector, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof. Mustafa Kacar PhD, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof. Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nikolina Ognenska PhD, Faculty of Music, SEU - Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting, Zagreb (Croatia)
- Prof. Stojan Ivanov Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Zlatko Pejkov, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Katerina Belichovska, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)
- Prof. Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolver Hampton, (United Kingdom)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity , Sofia (Bulgaria)
- Prof. Lisent Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Baki Koleci PhD, University Hadzi Zeka, Peja (Kosovo)
- Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, Podgorica (MNE)
- Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
- Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
- Prof. Nedjad Korajlic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Alisabri Sabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jova Ateljjevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
- Doc. Tatyana Sobolieva PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
- Prof. Svetlana Trajkovic PhD, High School of applied professional studies, Vranje (Serbia)
- Prof. Nevenka Tatkovic, PhD, Juraj Dobrila University of Pula, Pula (Croatia)
- Prof. Violeta Dimova PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Mahmut Chelik, PhD, Faculty of Philology, University “Goce Delchev”, Shtip (Macedonia)
- Prof. Suzana Pavlovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Lujza Grueva, PhD, Faculty of Medical Sciences, UKIM, Skopje (Macedonia)

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

- Prof. Zorka Jugovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Dragan Marinkovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Rumen Stefanov, PhD, Dean, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Snezana Stoilova, PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Lence Mircevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Dean, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola(Macedonia)
- Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Vasil Zecev PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Marija Mandaric, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Sandra Zivanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Oliver Dimitrijevic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Erzika Antic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Jelena Stojanovic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Miodrag Smelcerovic PhD, High Technological and Artistic Vocational School, Leskovac (Serbia)
- Prof. Saad Motahhir PhD, High School of Technology, Fez (Morocco)
- Doc. Ana Dzumalieva PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
- Prof. Venus Del Rosario PhD, Arab Open University (Philippines)
- Prof. Nishad M. Navaz PhD, Kingdom University (India)

ORGANIZING COMMITTEE

- Robert Dimitrovski PhD, Faculty of Management, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Venelin Terziev PhD, University of Rousse (Bulgaria)
- Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade (Serbia)
- Snežana Milićević PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Evdokia Petkova, South West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Marios Miltiadou, PhD, Aristotle University of Thessaloniki (Greece)
- Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Branko Boskovic PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Bulgaria)
- Ana Dzumalievova PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Isa Spahiu PhD, International Balkan University (Macedonia)
- Violeta Dimova, PhD, University “Goce Delcev”, Stip (Macedonia)
- Mirjana Borota – Popovska, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Izet Zeqiri, PhD, South East European University, Tetovo (Skopje)
- Ekaterina Arabska, PhD, Vasil Levski National Military University, Veliko Tarnovo (Bulgaria)
- Nebojsa Cvetanovski, PhD, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)

CONTENTS

DEINSTITUTIONALISATION OF CHILDREN AS PART OF THE DEVELOPMENT OF SOCIAL SERVICES IN BULGARIA	19
Venelin Terziev, Ph.D, D.Sc.....	19
Dimitar Radev, Ph.D.....	19
Ekaterina Arabska, Ph.D.....	19
Robert Dimitrovski, Ph.D	19
THE IMPORTANCE OF THE SEGMENTATION OF THE TOURISM MARKET IN MODERN CONDITIONS.....	29
Drago Cvijanović, Ph.D.....	29
Svetlana Vukotić, Ph.D.....	29
Nenad Ivanišević, Ph.D.....	29
TOURISM DEMAND IN ALGERIA: DYNAMIC PANEL DATA APPROACH.....	35
Waleed Faragalla	35
SOCIAL INVESTMENT AS A TOOL FOR THE IMPLEMENTATION OF THE CORPORATE STRATEGY FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT	43
Nedka Nikolova, Ph.D	43
ASPECTS OF THE MACEDONIAN ECONOMIC GROWTH	51
Nikola Popovski, Ph.D.....	51
FINANCING TRANSNATIONAL COMPANIES IN THE WORLD MARKET	57
Travar Ostojica, Ph.D	57
Vidović Aleksandra, Ph.D	57
AN OVERVIEW OF FINANCIAL REPORTING IN THE SUDAN: STATUS AND SUSTAINABILITY.....	63
Mutaz A. Abouagla.....	63
Sekerez Vojislav, Ph.D	63
INTERNATIONAL MARKETING IN A FUNCTION OF IMPROVING BUSINESS OF LARGE BH IMPORTERS	71
Veldin Ovčina, Ph.D	71
Semina Klarić.....	71
THE PROGRESS OF THE MACEDONIAN PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP MODEL AND ITS OUTCOMES	79
Iskra Belazelkoska Borizovska, Ph.D.....	79
Ljubomir Kekenovski, Ph.D	79
ANALYSIS OF AMORTISATION EXPENSES IN TERMS OF THE EFFICIENCY OF USE OF FIXED TANGIBLE ASSETS, THE COST OF SALE OF BGN 100 AND SALES PROFITABILITY.....	85
Rositsa Ivanova, Ph.D.....	85
FAIR VALUE IN ACCOUNTING ESTIMATES	91
Valentina Staneva, Ph.D	91
KNOWLEDGE AND KNOWLEDGE MANAGEMENT AS A BASIS OF MODERN COMMERCIAL ENTERPRISES	97
Radica Jovanović, Ph.D	97
Zdravka Petković, Ph.D	97
Olivera Karić Nedeljković, Ph.D	97

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
 31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

IMPROVING KNOWLEDGE AND SKILLS OF BUSINESS LEADERS AND MANAGERS AS A DETERMINANT OF COMPANIES DEVELOPMENT	105
Dragana Đurić, Ph.D	105
Dejan Đurić, Ph.D	105
Jelena Ristić, Ph.D	105
KNOWLEDGE AS A DETERMINANT OF NATIONAL INNOVATION POTENTIAL	111
Slobodan Cvetanović, Ph.D	111
Danijela Despotović, Ph.D	111
Dušan Cvetanović	111
KNOWLEDGE MANAGEMENT AS A GENERATOR OF INTERNATIONAL BUSINESS GROWTH	117
Radmila Trklja, Ph.D	117
Boban Dašić, Ph.D	117
Borislav Radević, Ph.D	117
MODEL OF METHODOLOGY FOR DETERMINING THE NEEDS OF CONTINUING VOCATIONAL TRAINING OF SOCIAL WORK SPECIALISTS PROVIDING SOCIAL SERVICES	123
Venelin Terziev, Ph.D D.Sc	123
Robert Dimitrovski, Ph.D	123
Liljana Pushova, MSc	123
Preslava Dimitrova, MSc	123
RESEARCH, IDENTIFICATION AND MONITORING OF THE NEEDS OF OCCUPATIONAL TRAINING OF SOCIAL ACTIVITIES EXPERTS	137
Venelin Terziev, Ph.D D.Sc	137
Robert Dimitrovski, Ph.D	137
Liljana Pushova, MSc	137
Preslava Dimitrova, MSc	137
VALUE APPROACH IN THE MANAGEMENT OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY	155
Nedka Nikolova, Ph.D	155
SOCIOCULTURAL DISCOURSES OF ENTREPRENEURSHIP AND THEIR RELEVANCE FOR FORMAL AND INFORMAL EDUCATION	163
Emiliya Bozhkova, Ph.D	163
STAFF ROTATION – ANTICORRUPTION OPPORTUNITY OR CHALLENGE TO PROFESSIONAL COMPETENCE	167
Pepa Stoykova, Ph.D	167
LEAN PHILOSOPHY IN THE ORGANIZATION AND MANAGEMENT COSTS IN ORDER TO ACHIEVE COMPETITIVE ADVANTAGES BASED ON KNOWLEDGE	173
Ljiljana S. Mihajlovic, Ph.D	173
THE PROTECTION AND DEVELOPMENT OF SUCCESSFUL AND EMOTIONAL COMPETENT LEADERS	181
Marija Kotevska Dimovska, Ph.D	181
Mende Solunchevski, Ph.D	181
ANALYSING MACROECONOMIC SITUATION IN MACEDONIA	187
Kajdafa Ademi, M.Sc	187
Sheherzada Murati, Ph.D	187

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
 31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

Isak Ajruli, M.Sc.....	187
MISSING TRADER INTRA COMMUNITY FRAUD - THREAT FOR THE EUROPEAN UNION FISC	193
Gergana Nikolova	193
ESSENCE AND PRINCIPLES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF REGIONAL SYSTEMS.....	201
Rosen Yanev	201
ADVERTISING WITHOUT CULTURAL BORDERS	207
Rumyana Todorova, Ph.D.....	207
COMMERCIALIZATION OF KNOWLEDGE INTO TECHNOLOGICAL CHANGE AND THE CONCEPT OF LONG CYCLES	213
Danijela Despotović, Ph.D.....	213
Slobodan Cvetanović, Ph.D	213
Vladimir Nedić, Ph.D	213
EXPRESSING REFUSALS IN BUSINESS COMMUNICATION	221
Polina Mitkova.....	221
Svetlana Nedelcheva, Ph.D.....	221
PROJECT "THE TRUTH FOR MACEDONIA" IN FUNCTION OF DETECTION AND PROSECUTION OF CRIME OF ABUSE OF POWER IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA	227
Temelko Risteski, Ph.D	227
Gjorgi Tonovski, Ph.D.....	227
Vesna Sijic	227
THE INFLUENCE OF THE WORLD ECONOMIC CRISIS ON THE SECURITY OF THE REPUBLIC OF SERBIA	233
Hatidza Berisha, Ph.D.....	233
Milenko Dzeletovic, Ph.D.....	233
Zoran Mirkovic, Ph.D	233
REPUBLIC OF MACEDONIA AND THE ROAD TO EUROPEAN INTEGRATION	241
Suzana Mehmedi, Ph.D.....	241
Ilir Mehmedi, Ph.D	241
REPUBLIC OF SERBIA AND ARGUMENTS AGAINST ITS MEMBERSHIP TO THE NATO ORGANIZATION	245
Mile Rakic, Ph.D,.....	245
THE ROLE OF THE PUBLIC PROSECUTOR IN CRIMINAL PROCEDURE	251
Svetlana Veljanovska, Ph.D.....	251
Sasha Dukoski, Ph.D.....	251
RELIABILITY OF THE STATISTICAL METHOD IN RESEARCHING CRIMINALITY... ..	257
Vladimir Pivovarov, Ph. D.....	257
THE STRANGER NEXT DOOR: THE THREAT OF HOME-GROWN TERRORISM.....	261
Desislava Cheshmedzhieva-Stoycheva, Ph.D.....	261
RESPONSIBILITIES AND COMPETENCES OF THE LOCAL SELF-GOVERNMENT FOR PROTECTION OF THE ENVIRONMENT IN REPUBLIC OF MACEDONIA	269
Aleksandra Srbinovska – Donchevski, Ph.D	269
Tatijana Ashtalkoska – Baloska, Ph.D.....	269

MILITARY-CIVILIAN AIRCOORDINATION SAFETY MANAGEMENT SYSTEM (SMS)	
.....	273
Ilir Mehmedi, Ph.D	273
Suzana Mehmedi, Ph.D.....	273
IMPORTANCE OF PRACTICAL WORK FOR STUDENTS IN THE FIELD OF TOURISM	
.....	277
Nikola Dimitrov, Ph.D.....	277
Dejan Metodijeski, Ph.D.....	277
PROFESSIONAL COMPETENCIES AS A FACTOR FOR INCREASING THE PRODUCTION AND ECONOMIC EFFICIENCY IN THE ORGANIZATIONS OF THE SERVICES SECTOR	283
Milena Tepavicharova, Ph.D	283
COMMUNICATION AS A FACTOR FOR TOURISM DEVELOPMENT.....	291
Dora Kabakchieva, Ph.D.....	291
Vanya Vasileva, Ph.D.....	291
SOCIAL-ECONOMIC PRECONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF THE PROFESSOINAL EDUCATION OF BULGARIAN WOMAN AFTER THE LIBERATION OF BULGARIA	299
Svetlana Nikolaeva, Ph.D	299
THE METHODOLOGY „MOTHER AND BABY LINK” IN THE FOCUS OF SOCIAL WORK WITH UNDER AGED AND LEGAL AGED PERSONS IN BULGARIA.....	303
Marieta Gunovska.....	303
THE INFLUENCE OF GOOD RELATIONSHIP BETWEEN THE TEACHERS AND THE STUDENTS IN THE SUCCESS AND THE ACHIEVEMENTS OF STUDENTS.....	311
Valdeta Zenuni-Idrizi, Ph.D.....	311
COMPATIBILITY OF THE EDUCATION SYSTEM WITH THE NEEDS OF THE ECONOMY IN THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF SERBIA	317
Sinisa Dostic, Ph.D	317
Ljiljana Tešmanović, Ph.D	317
DIGITAL COMPETENCE IN HUMAN-SOCIETY AND HUMAN-NATURE INTERACTION OF PRIMARY SCHOOL-AGE STUDENTS	323
Evdokiya Stefanova, Ph.D	323
IMPORTANCE OF ENVIRONMENTAL KNOWLEDGE IN CONTEMPORARY SCHOOLS IN SERBIA	331
Vesna Lj. Minic, Ph.D	331
Marija M. Jovanovic, Ph.D	331
PSYCHOSOCIAL CLIMATE AS A FACTOR OF EDUCATIONAL AND UPBRINGING OUTCOMES OF TEACHING	335
Snežana Perišić, MA.....	335
TRAINING, QUALIFICATION AND CAREER DEVELOPMENT OF TEACHERS IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM	343
Dobrinka Todorina, D.Sc.....	343
Krasimira Marulevska, PhD.....	343

Twelfth International Scientific Conference
 KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
 31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

LEVELS OF INTERACTION BETWEEN SOCIAL WORKER/PEDAGOGUE AND CHILD, DEPRIVED OF PARENTAL CARE	349
Maria Dishkova.....	349
EDUCATIONAL POLICIES AND MANAGEMENT OF EDUCATION - MODERN CHALLENGES	355
Nevena Slavova Philipova, Ph.D	355
Mariana Shehova – Kanelova, Ph.D	355
THE HOMEWORK OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS – PROBLEMS AND PERSPECTIVES	359
Nadezhda Kaloyanova, Ph. D	359
THE IMPACT OF PHYSICAL EXERCISE ON THE DEVELOPMENT OF MORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS AND FUNCTIONAL ABILITIES OF STUDENTS	367
Nevenka Zrnzević, Ph.D	367
Vuko Lakušić	367
Jovana Zrnzević	367
COOPERATION AND MOTIVATION OF THE TEACHER IN RELATION WITH THE STUDENT AS FACTORS IN THE CREATION OF A POSITIVE CLIMATE IN THE CLASSROOM	375
Afrdita Ilazi-Hoxha	375
THE MANAGER OF THE KINDERGARTEN – TRADITIONAL AND INNOVATIVE RECOURSE.....	381
Slaveyka Zlateva, Ph.D	381
Mariana Kostadinova, Ph.D	381
Antoaneta Grigorova.....	381
CONDITIONS FOR EFFECTIVE GROUP WORK WITH SOCIALLY DISADVANTAGED CHILDREN	389
Iskra Petkova, Ph.D.....	389
THE ROLE OF THE EDUCATOR TO PROVOKE COGNITIVE ACTIVITY AND CREATIVITY IN STUDENTS IN THE PROCESS OF TECHNOLOGICAL TRAINING ...	395
Yordanka Peicheva, Ph.D	395
THE SIGNIFICANCE OF INTERCULTURAL COMPETENCES IN EDUCATIONAL PROCESS	399
Emilija Markovic, Ph.D	399
Jelena Krulj – Drashkovic, Ph.D.....	399
APPROACHES OF EDUCATION OF CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS CHILDREN AND MULTILINGUAL CHILDREN IN MULTICULTURAL ENVIRONMENTS	403
Vedat Bajrami, Ph.D	403
MONITORING OF THE FLEXIBILITY AS PHYSICAL SKILL IN PRIMARY SCHOOL AGE	413
Zlatka Aleksandrova Dimitrova, Ph.D.....	413
PARTICIPATION IN THE “STUDENT INTERNSHIPS” PROJECT AS AN ACCELERATING METHOD IN THE TRAINING OF MEDICAL SPECIALISTS	419
Petya Kasnakova, PhD.....	419

Twelfth International Scientific Conference
 KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
 31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

PHYSICAL ACTIVITY AND MANAGEMENT OF CHILDREN WITH CEREBRAL PALSY	425
Margarita Valerieva Avramova, Ph.D	425
THE RIGHTS OF DISABILITY PEOPLE AND THE PROHIBITION REGIMEN IN BULGARIA	431
Veronika Spasova	431
ANALYSIS OF THE SOCIAL, PROTECTION SYSTEM FOR DISABILITY PERSONS	437
Kalina Kancheva	437
THE LATEST TRENDS IN THE STANDARDIZATION OF AUTOMOTIVE QUALITY MANAGEMENT SYSTEMS	443
Tzvetelin Gueorguiev, Ph.D	443
Nina Dimitrova, MSc	443
EFFECTS OF WEATHER ELEMENTS ON THE FORMATION OF BACKGROUND RADIATION IN BULGARIA	451
Nikolay Dolchinkov, Ph.D	451

IMPORTANCE OF PRACTICAL WORK FOR STUDENTS IN THE FIELD OF TOURISM

Nikola Dimitrov, Ph.D

Faculty of tourism and business logistics, University Goce Delcev – Stip, Republic of Macedonia

nikola.dimitrov@ugd.edu.mk

Dejan Metodijeski, Ph.D

Faculty of tourism and business logistics, University Goce Delcev – Stip, Republic of Macedonia

dejan.metodijeski@ugd.edu.mk

Abstract: Contemporary trends in tourism in recent decades are leading to a constant increase in tourism activity worldwide. This unique phenomenon leads to expansion of tourist movements and opening of businesses that are directly or indirectly associated with it. Because of the rapid pace of development of tourism there is a critical need for professional staff in this field. Higher education institutions are places where students acquire knowledge and skills in a particular area. Besides theoretical background, curriculum also contains practical work. The practical work is a system for training and preparing students for their future profession. There are many types of practical work defined under various criteria, but the criteria for the division of different types of practical work are subject to constant change due to the rapid development of industry, information techniques and technologies, globalization and many other factors. The practical work is very important for students in terms of their personal and professional development. Often, the practical work is introduced through joint initiatives by the public sector, universities, faculties, student unions, high schools and chambers of commerce. The objectives of the practical work should be set in relation to competence expected of the students and they should comply with the legitimate expectations of the training. The practical work is widely recognized student activity in the European countries, in the US and worldwide. In this paper, a comparative analysis of the practical work and its place in curriculum in selected faculties of tourism in the Republic of Macedonia was conducted. The main method used in this paper is an analysis of the content of curriculum using official web pages of selected institutions. The research that was done for the purposes of this paper points to the fact that in the Republic of Macedonia, the universities that offers tourism programs pay serious attention to practical work.

Keywords: tourism, practical work, students, higher education.

ЗНАЧЕЊЕТО НА ПРАКТИЧНАТА РАБОТА ЗА СТУДЕНТИТЕ ОД ОБЛАСТА НА ТУРИЗМОТ

Проф. д-р Никола Димитров

Факултет за туризам и бизнис логистика, Универзитет Гоце Делчев - Штип, Република

Македонија nikola.dimitrov@ugd.edu.mk

Доц. д-р Дејан Методијески

Факултет за туризам и бизнис логистика, Универзитет Гоце Делчев - Штип, Република

Македонија dejan.metodijeski@ugd.edu.mk

Резиме: Современите тенденции на туризмот во последните неколку декади водат кон константен пораст на туристичката активност во светски рамки. Овој своевиден феномен води до експанзија на туристичките движења и отворање на бизниси кои се директно или индиректно поврзани со него. Поради брзото темпо на развој на туризмот се јавува критична потреба од професионален персонал. Високообразовните институции се местата каде студентите се стекнуваат со знаења и вештини за одредена област. Покрај теоретската настава, наставните програми содржат и практична работа. Практичната работа претставува систем за тренинг на студентите и приготвување за нивната идна професија. Постојат повеќе видови на практична работа, кои произлегуваат според различни критериуми, но критериумите за поделбата на видовите на пракса подлежат на постојани промени, поради брзиот развој на индустриите, информатичките техники и технологии, глобализацијата и ред други фактори. Практичната работа е многу важна за студентите од аспект на нивниот персонален и професионален развој. Најчесто, практичната работа се воведува преку заеднички иницијативи од страна на јавниот сектор, универзитетите, факултетите, студентските сојузи, средните училишта и стопанските комори. Целите на практичната работа, треба да бидат поставени во

корелација со компетентноста што се очекува од студентите и тие треба да се во согласност со вистинските очекувања од обуката. Практичната работа е широко прифатена студентска активност кај земјите од Европа, во САД и насекаде низ светот. За потребите на трудот, направена е компаративна анализа на практичната работа и нејзиното место во избрани факултети за туризам во Република Македонија. Основна метода која е користена во истражувањето е анализа на содржината на студиските програми користејќи ги официјалните веб страни на институциите. Истражувањето кое е спроведено за потребите на овој труд, укажува на податокот дека во Република Македонија, на факултетите каде се изучува туризмот практичната работа е застапена во студентските програми и на неа се обрнува сериозно внимание.

Клучни зборови: туризам, практична работа, студенти, високо образование.

1. ВОВЕД

Современиот туризам претставува показател за нивото на развој на нашата цивилизација, а тоа за некои луѓе е начин за подигање на културното ниво и обновување на здравјето или забава, за други можност за заработка, а за јавниот сектор можност за зголемување на приходите и вработеноста¹⁹¹. Динамиката и интензитетот на развој на туризмот во светот во изминатиот период е повеќе од поволна. Според извештајот на Светската туристичка организација¹⁹², доаѓањата на туристи во 2015 година на меѓународно ниво ја достигнале бројката од 1.186 милиони. Туристичката индустрија учествува со 10% во глобалниот бруто домашен производ, а секој единесетти вработен човек во светот е вработен во овој сектор.

Поради брзото темпо на развој на туризмот се јавува критична потреба од професионални кадри. Од една страна, како побарувачи на професионални кадри, се јавуваат големите компании и учесниците во масовниот туризам, како што се хотелските и ресторанските синџири. Од друга страна, има се повеќе заинтересирани луѓе кои сакаат да започнат и работат сопствен бизнис. За вторите, туризмот и угостителството продолжуваат да обезбедуваат широк спектар на можности, доколку имаат силен претприемачки дух. За вредни, креативни и кон услужната дејност ориентирани луѓе, кои сакаат да поседуваат и работат за нивниот сопствен бизнис, туризмот и угостителството, нудат речиси неограничени можности. Овие причини водат кон сериозен пристап во подготовката на кадри и професионално усовршување на услужниот персонал во туризмот¹⁹³. Оваа тенденција е поврзана со неопходноста од постојаното зголемување на квалитетот на туристичкото услужување во целост и на одделните туристички услуги. Изучувањето на одделните елементи на туризмот, запознавањето, следењето и управувањето со неговиот развој, планирањето и предвидувањето на неговите динамични промени, изискува висок степен на компетентност и постоење на соодветна професионална квалификација. Подготовката на туристички кадри е приоритетна за успешниот развој на туризмот, а практичната работа на студентите има важна улога во нивното образование.

2. ДЕФИНИРАЊЕ И ВИДОВИ НА ПРАКТИЧНА НАСТАВА

Во минатото, практичната работа би можеле да ја споредиме со односите помеѓу калфата и чиракот. Денес, таа претставува систем за тренинг на студентите и приготвување за нивната идна професија. Во текот на студирањето, студентите, освен теоретското совладување на материјалите за предметите кои се изучуваат во студиските програми, имаат и задолжителна практична работа. Треба да се напомене дека практичната работа не е еднаква со редовниот работен однос. Практичната работа можеме да ја сретнеме како пракса, практиканство, професионална пракса, феријална пракса, практична настава и слично. Во стручните речници, практиката е дефинирана како вештина стекната преку вршење на некоја работа¹⁹⁴. Причините поради кои се воведува практичната работа во образовниот систем на една држава, најмногу произлегуваат од потребите и барањата за одреден кадар од страна на стопанството. Најчесто, практичната работа се воведува преку заеднички иницијативи од страна на јавниот сектор¹⁹⁵, универзитетите, факултетите, студентските сојузи, средните училишта и стопанските комори.

Практичната работа можеме да ја дефинираме како процес на „размена на услуга за искуство“ помеѓу студентот и работодавецот (организацијата) која го прифатила практикантот. Праксата е важна за студентите, затоа што работејќи на одредени позиции тие „од прва рака“ можат да дознаат дали имаат

¹⁹¹ Ташков, Н., Димитров, Н., Методијески, Д. (2013) Пракса во хотелско-угостителски објекти. Штип: УГД.

¹⁹² UNWTO (2016) Tourism highlights, 2016 Edition. Madrid: World Tourism Organization.

¹⁹³ Воденска, М. (2005) Основи на туризмот. Софија: Матком.

¹⁹⁴ Мукуновиќ, Љ. (1991) Современ лексикон на странски зборови и изрази. Скопје: Наша Книга.

¹⁹⁵ OECD (2012) OECD Tourism Trends and Policies 2012.

интерес за одредена кариера, да ја прошират својата мрежа на контакти, да го збогатат своето персонално и лично искуство и да ја постигнат својата цел – да ја одработат праксата, која им е неопходна за да го завршат своето високо образование. Некои од студентите, исто така, потпишуваат и договори за вработување со организациите во кои биле на практична работа, а од самото тоа интерес имаат и организациите бидејќи вработуваат „проверен кадар“ кој нема потреба дополнително да помине низ процесот на обука и тренинг.

Праксата е широко прифатена студентска активност во развиените европски земји, во САД и насекаде низ светот. Универзитетите во последните неколку децении имаат заземено сериозен пристап кон практичната работа. Поради тоа, во нивните рамки се отвораат центри кои се занимаваат исклучиво со практичната работа. На Универзитет „Гоце Делчев“, за оваа намена е отворена Канцеларија за кариера и алумни клуб, каде се води евиденција, се заверуваат договори и издаваат упатници за пракса. Исто така, и другите универзитети и факултети во нашата земја имаат усвоено правилници за практична работа преку кои ја регулираат праксата на своите студенти.

Според Dewey, „една унца искуство е подобро од тон теорија“, бидејќи само во пракса некоја теорија може да биде витална и да се потврди нејзиното значење¹⁹⁶. Практичната работа е дизајнирана за да им овозможи на студентите практично познавање и користење на изучуваните дисциплини, професионален развој, запознавање со понатамошната работа и др¹⁹⁷. Со помош на практичната работа, студентите се во можност да придонесат за својот персонален и професионален развој¹⁹⁸. Практичната работа во процесот на учење на нови вештини треба да овозможи примена на она што студентите го научиле на работното место, како „додадена вредност“ што ја создаваат во компанијата. Целите на практичната работа, треба да бидат поставени во корелација со компетентноста што се очекува од студентите и тие треба да се во согласност со вистинските очекувања од обуката. Студентите, преку реализација на практичната настава, ќе можат да постигнат повеќе цели. Би ги истакнале поважните¹⁹⁹:

- Стекнување работно искуство, вештини и способности за соодветно занимање;
- Истражување на различни аспекти на производството и услугите;
- Запознавање со организацијата и функцијата на компанијата;
- Запознавање со предностите и недостатоците на работното место;
- Запознавање на можностите за кариерно напредување;
- Осознавање на работната клима;
- Познавање и почитување на прописите за лична заштита, заштита на работното место и околината;
- Развивање на вештини за тимска работа, комуникација, решавање на проблеми, одговорност, креативност, донесување одлуки и др.

Три се заинтересираните страни кои имаат бенефит од практичната работа, а тоа се студентите, универзитетите и приватниот сектор²⁰⁰. Практичната работа претставува „мост“ и основа за соработка помеѓу образовните институции и приватниот сектор²⁰¹.

Практичната работа, во помал и поголем степен, е внесување на промена во животот на практикантот, па поради тоа може да бидат забележани следните влијанија:

- Образование: некои практиканти поради практичната работа го намалуваат своето време за учење и домашни задачи, па наидуваат на тешкотии при совладување на материјалите за предметите. Други студенти, кога присуствуваат на предавањата и вежбите, повеќе мислат на практичната работа и не внимаваат на материјалот и слично;
- Семејство: за студентите кои живеат во заедница со родители, браќа, сестри, мажени или женети, со деца и сл., треба да бидат организирани и флексибилни за да ги извршуваат и семејните и практикантските обврски;

¹⁹⁶ Dewey, J. (2012) *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. Los Angeles: Indo-European Publishing.

¹⁹⁷ Goeldner, C., Ritchie, B. (2009) *Tourism: Principles, Practices, Philosophies*. New Jersey: John Wiley and Sons.

¹⁹⁸ Sweitzer, H. King, M. (2009) *The Successful Internship: Personal, Professional and Civic Development*. Belmont: Brooks/Cole.

¹⁹⁹ Центар за стручно образование и обука. Стандарди за изведување практична обука на учениците кај работодавачите.

²⁰⁰ Walo, M. (2001) *Assessing the Contribution of Internship in Developing Australian Tourism and Hospitality Students' Management Competencies*. Asia-Pacific Journal of Cooperative Education. Research report.

²⁰¹ Busby, G. (2003) *Tourism degree internships: A longitudinal study*. Journal of vocational education and training, Vol.55, N.3.

- Партнери: доколку практикантите имаат партнери со кои живеат заедно или само се во врска, тогаш, тоа претставува специфична обврска која треба да се усогласи со времетраењето на практичната работа;
- Пријатели: иако некои пријатели се поблиски од другите, сепак, секое пријателство е еден вид обврска. Практикантот треба да пронајде време во кое ќе се види со пријателите, дали индивидуално или групно;
- Цимери: доколку студентот живее со други луѓе нормално е да има воспоставено „куќен ред“, со распоред за чистење, набавка, забава и слично. Овој распоред може да се промени поради праксата (станување рано, неможност да се пазарува заедно и др.);
- Останати обврски: хоби, спорт, рекреација, исхрана, културни активности и други. Останатите обврски практикантот, треба да ги планира според приоритети, да ги редуцира или да ги стави во мирување и, секако, во зависност од расположивото слободно време.

Постојат најразлични видови на практичната работа која може да се реализира во многу стопански и нестопански дејности и има многу критериуми за нејзина класификација и поделба²⁰². Во трудот опфатени се неколку поделби. Од финансиски аспект, практичната работа може да биде: платена; неплатена и делумно платена. Според времетраењето, праксата можеме да ја поделиме на: седмична; месечна; тримесечна; шест месечна; годишна и во подолг временски период. Според интервалот во кој се реализира, праксата може да биде континуирана и етапна. Според сезоната во која се извршува, праксата може да биде сезонска (летна и зимска) и вонсезонска. Според целта на студентите, постојат: пракса поврзана со стекнување на работно искуство и пракса поврзана со истражувачка работа на студентот (дипломска, магистерска, дисертација и др.) Во денешно време, се среќаваат и таканаречени „виртуелни“ практиканти кои можат својата практична работа да ја извршуваат во организации во кои не е задолжително нивното физичко присуство, туку работата ја извршуваат преку телефон, факс, е-маил, веб модератори и др. Според видот на организациите во кои се извршува праксата, таа може да биде: приватен сектор (фирми, компании); јавен сектор (државни установи и институции) и невладини организации (здруженија, асоцијации, комори и сл.).

Според степенот на образование на практикантите, постојат три вида пракса: средношколска пракса; додипломска пракса и последипломска пракса. Според местото (територијален опфат) во кое се извршува, праксата можеме да ја класифицираме на: во местото на живеење; во регионот; во рамките на земјата и меѓународна пракса. Според начинот на спроведување, практичната работа можеме да ја поделиме на: практична работа во објекти; пракса преку „играње на улоги“ и пракса преку реализирање на теренска настава. Сепак, критериумите за поделбата на видовите на пракса подлежат на постојани промени, поради брзиот развој на индустриите, информатичките техники и технологии, глобализацијата и ред други фактори.

3. КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА ИЗБРАНИ ФАКУЛТЕТИ НА КОИ СЕ ИЗУЧУВА ТУРИЗМОТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во истражувањето за потребите на трудот, земени се три универзитети и факултети на кои се изучува туризмот од Република Македонија. Основниот метод кој е користен во истражувањето е анализа на содржината²⁰³. Тоа е истражувачка метода која се користи за систематска оцена на содржината на појавата која се истражува, во нашиот случај содржината на наставните програми и местото на практичната настава кај избрани факултети. Сите факултети кои во студиските програми го третираат туризмот, како основна насока ја имаат насоката Туризам. Факултетот за туризам и бизнис логистика ги има и насоките Гастрономија, исхрана и диететика и Хотелско-ресторанска, што е идентично како и при Факултетот за туризам и угостителство во Охрид. Институтот за географија при Природно-математичкиот факултет во Скопје, има само една општа насока - Туризам. Програмите и предметите кои се изучуваат на насоките Туризам, на трите универзитети, се слични една на друга, со исклучок на неколку предмети, кои се застапени во некоја, а ги нема во останатите програми. На сите факултети, програмите се усогласени со принципите на Болоњската декларација со применување на Европскиот – кредит трансфер систем и

²⁰² Ташков, Н., Димитров, Н., Методијески, Д., Наковска, Ј. (2013) Практичната работа како составен дел од образовниот процес на студентите од Факултетот за туризам и бизнис логистика. Пирински книжевни листи, стр.12-18

²⁰³ Ritchie, B., Burns, P., Palmer, C., eds. (2005) Tourism research methods: Integrating theory with practice. Oxfordshire: CAB International.

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
 31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

современиот начин на организирање на наставата (интерактивни предавања, презентации, изработка на проекти, семинарски работи, студии на случај, практична работа итн.)²⁰⁴.

Табела 1. Практичната работа на избрани универзитети во Република Македонија на кои има факултети и насоки од областа на туризмот и угостителството

Универзитет/Факултет	Насока	Практична работа
„Гоце Делчев“, Штип Туризам и бизнис логистика	1. Туризам 2. Гастрономија, исхрана и диететика 3. Хотелско-ресторанска	Професионална пракса во земјата и странство
„Св. Климент Охридски“, Битола Туризам и угостителство	1. Туризам 2. Гастрономија 3. Гастрономија, исхрана и диететика 4. Хотелско – ресторански менаџмент	Практична работа, гастронomsка практика, угостителска практика
„Св. Кирил и Методиј“, Скопје Природно-математички факултет, Институт за географија	1. Туризам	Студентска пракса

Извор: Официјалните веб страни на овие институции

На Факултетот за туризам и бизнис логистика, во наставните програми за насоките Туризам и Гастрономија, исхрана и диететика, во осмиот семестар праксата се извршува во земјата и странство и носи 8 и 6 кредити. Од извршената пракса се изработува есеј на македонски и странски јазик. За студентите од Хотелско-ресторанската насока, целиот 3-ти, 6-ти и 8-ми семестар се задолжителна практична настава во земјата и странство која носи соодветни 6 или 8 кредити. Од извршената практична работа, студентите изработуваат и семинарски есеј на македонски и странски јазик. За овие студенти, поседувањето на униформа за работа и санитарна книшка е задолжително, како и водењето на дневник за практична настава.

На Факултетот за туризам и угостителство во Охрид, практичната работа е задолжителна во студиските програми и носи 2 кредити. Студентите ја извршуваат практичната работа во текот на 2-иот, 4-тиот и 6-тиот семестар.

На Природно-математички факултет, насока Туризам, практичната работа е задолжителна во студиската програма и носи 4, 5, 8 или 12 кредити. Студентите ја извршуваат практичната работа во 1, 2, 3, 4, 5, 6 и 7-ми семестар.

Едно истражување, спроведено на 66 високообразовни институции и 112 насоки на кои се изучува туризмот во Велика Британија во 2001 година, ги дава следните податоци: на 23% од овие насоки се извршува едногодишна практична настава во странство, а на останатите насоки практичната работа во странство се реализира во периодот од еден до седум месеци²⁰⁵. Во поголемиот дел од државите во Европската унија, праксата е задолжителна, а во некои земји дипломската или магистерската работа треба да произлезат од стекнатото работно искуство под формата на пракса. Во Бразил, на пример, постои посебен Закон за практична работа. Во САД, поради големината на пазарот, се појавуваат фирми посредници во пронаоѓањето на соодветна практична работа за студентите. Во Република Македонија, практичната работа е регулирана со Правилник за начинот и условите за организирање на практична настава за студентите²⁰⁶ и Законот за волонтерство²⁰⁷ (во процес на изработка е Закон за практична работа). Исто така, во член 250 од Законот за работни односи²⁰⁸, се наведува дека, студентите имаат право да вршат практична работа кај работодавецот во рамките на образовната програма.

²⁰⁴ Ацковска, М., Ангеловска, Н., Методијески, Д., Филипоски, О. (2013) Економијата на туризмот и нејзиното изучување на додипломските студии на факултетите за туризам во Република Македонија. Зборник на трудови од научната конференција одржана по повод 60-годишнината од постоењето на Економскиот институт – Скопје.

²⁰⁵ Aggett, M., Busby, G. (2011) Opting out of internship: Perceptions of hospitality, tourism and events management undergraduates at a British University. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, Vol. 10, No.1.

²⁰⁶ Службен весник на Република Македонија (бр.120/2010) Правилник за начинот и условите за организирање на практична настава за студентите.

²⁰⁷ Службен весник на Република Македонија (бр.85/2007) Закон за волонтерство.

²⁰⁸ Службен весник на Република Македонија (бр.16/2010) Закон за работни односи.

4. ЗАКЛУЧОК

Зголемениот развој на туризмот во светски рамки доведува до поголема потреба од професионален кадар кој ќе работи во оваа област. Практичната работа дава можност за интелектуален и емоционален развој кој е важен за практикантот, но исто така праксата е важна и за институциите во кои таа се извршува. Практичната настава е дел од наставните програми на факултетите за туризам ширум светот, како и во Република Македонија. Истражувањето кое е спроведено за потребите на овој труд, укажува на податокот дека во земјата практичната настава е застапена во студентските програми и на неа се обрнува сериозно внимание.

Практиката дава можност на студентите-практиканти да се создадат критички поглед на информациите кои ги добиваат, да размислуваат креативно и да ги набљудуваат работите од повеќе гледни точки. Исто така, важна е и способноста која практикантите ја создаваат, да комуницираат без пречки, како усно, така и писмено. Тимското решавање на проблемите на работа е способност која ќе им помогне на студентите и дома, во понатамошната работа и во општеството. Практиката е шанса практикантите да го преземат следниот чекор, да се здобијат со повеќе вештини, ставови, норми и вредности на професијата и да дознаат како оваа професија им одговара на личните интереси. Практичната работа, исто така им овозможува на практикантите да го разберат „светот на работењето“ подобро, отколку што го познавале во моментот пред да ја започнат праксата.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Ташков, Н., Димитров, Н., Методијески, Д. (2013) Пракса во хотелско-угостителски објекти. Штип: УГД.
- [2] UNWTO (2016) Tourism highlights, 2016 Edition. Madrid: World Tourism Organization.
- [3] Воденска, М. (2005) Основи на туризмот. Софија: Матком.
- [4] Мукуновиќ, Љ. (1991) Современ лексикон на странски зборови и изрази. Скопје: Наша Книга.
- [5] OECD (2012) OECD Tourism Trends and Policies 2012.
- [6] Dewey, J. (2012) Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. Los Angeles: Indo-European Publishing.
- [7] Goeldner, C., Ritchie, B. (2009) Tourism: Principles, Practices, Philosophies. New Jersey: John Wiley and Sons.
- [8] Sweitzer, H. King, M. (2009) The Successful Internship: Personal, Professional and Civic Development. Belmont: Brooks/Cole.
- [9] Центар за стручно образование и обука. Стандарди за изведување практична обука на учениците кај работодавачите.
- [10] Walo, M. (2001) Assessing the Contribution of Internship in Developing Australian Tourism and Hospitality Students' Management Competencies. Asia-Pacific Journal of Cooperative Education. Research report.
- [11] Busby, G. (2003) Tourism degree internships: A longitudinal study. Journal of vocational education and training, Vol.55, N.3.
- [12] Ташков, Н., Димитров, Н., Методијески, Д., Наковска, Ј. (2013) Практичната работа како составен дел од образовниот процес на студентите од Факултетот за туризам и бизнис логистика. Пирински книжевни листи, стр.12-18
- [13] Ritchie, B., Burns, P., Palmer, C., eds. (2005) Tourism research methods: Integrating theory with practice. Oxfordshire: CAB International.
- [14] Ацковска, М., Ангеловска, Н., Методијески, Д., Филиповски, О. (2013) Економијата на туризмот и нејзиното изучување на додипломските студии на факултетите за туризам во Република Македонија. Зборник на трудови од научната конференција одржана по повод 60-годишнината од постоењето на Економскиот институт – Скопје.
- [15] Aggett, M., Busby, G. (2011) Opting out of internship: Perceptions of hospitality, tourism and events management undergraduates at a British University. Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education, Vol. 10, No.1.
- [16] Службен весник на Република Македонија (бр.120/2010) Правилник за начинот и условите за организирање на практична настава за студентите.
- [17] Службен весник на Република Македонија (бр.85/2007) Закон за волонтерство.
- [18] Службен весник на Република Македонија (бр.16/2010) Закон за работни односи.